

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 2 / 2025

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

2025

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalaru, Felix-Adrian Tencariu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Rebeca Cefalan, Adina Amărieuței, Mălina Libiț, Andrei Archiudean, Bogdan-Ștefan Novac, Vlad Lungu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40 758 550 922 (Comitetul de Redacție); +40 (232) 201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

Redactor: dr. Marius-Nicușor Grigore

ISSN 1582 – 2842

CUPRINS / SUMMARY

ARTICOLE

Focul în preistorie: de la supraviețuire la inovație tehnologică / Fire in Prehistory: from Survival to Technological Innovation Adina AMĂRIUȚEI	7
Pigmenți și culoare în preistorie: de la primele picturi rupestre la cultura Cucuteni / Pigments and Color in Prehistory: from the Earliest Cave Paintings to the Cucuteni Culture Analisa FOCA	31
Metode de analiză și evoluția abordărilor în studiul ceramicii arheologice / Methods of Analysis and the Evolution of Approaches in Archaeological Pottery Studies Elena-Camelia PINTILIE	63
A Review of Interpretative Approaches Regarding Ashmounds Features From Noua Cultures / O analiză a abordărilor interpretative privind așezările de tip cenușar Vlad VOINICIUC	89
The Mobility of the Administrative Personnel in the Roman Empire: A Perspective on the Career of <i>Publius Aelius Hammonius</i> / Mobilitatea personalului administrativ in imperiul roman: o perspectiva asupra carierei lui <i>Publius Aelius Hammonius</i> Valeria PÎNTEA	107
Implicarea femeilor peregrine în viața religioasă a cetății Tomis / Involvement of <i>Peregrinae</i> Women in the Religious Life of Tomis Daria BABII	117
Considerații privitoare la identificarea satelor lui Oană Ureacli din ținutul Putnei / Considerations Regarding the Identification of Oană Ureacli's Villages in the District of Putna Alecsandru VOICU	125
Comunitate și societate. O scurtă monografie a comunei Baru din județul Hunedoara (sec. XIX-XXI) / Community and Society: a Short Monograph of the Commune of Baru, Hunedoara County (19th–21st Centuries) Denis-Sorin CĂLUȘER	133

Legea învățământului primar din 1924 și aplicarea ei reflectată în unele documente oficiale / The Law on Primary Education From 1924 and its Application Reflected in Some Official Documents

Mihai-Daniel BOTEZATU.....151

Ascensiunea nazismului reflectată în paginile ziarului „Adevărul” (1930-1933) / The Rise of Nazism Reflected in the Pages of the Newspaper „Adevărul” (1930-1933)

Dumitrița ILINCĂI 165

PREZENTĂRI DE CARTE

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome. On Joking, Tickling, and Cracking Up*, University of California Press, Oakland, 2024, 319 p.

Xenia CHIFEAC..... 183

Valerie HANSEN, *Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării*, trad. Matei Ciurică, București, Corint, 2023, 383 p.

Teodor-Răzvan MOISE 191

Kees BOTERBLOEM, *The Dirty Secret of Early Modern Capitalism. The Global Reach of the Dutch Arms Trade, Warfare and Mercenaries in the Seventeenth Century*, Routledge, New York, 2020, 244 p.

Andrei-Robert VASILACHE 197

Constanța VINTILĂ, Giulia CALVI, Mária PAKUCS-WILLCOCKS, Nicoleta ROMAN, Michał Wasiucionek, *Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX*, Humanitas, București, 2021, 431 p.

Andrei BORDEIANU..... 206

Martyn RADY, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefață de Matei Cazacu, Corint Istorie, București, 2023, 592 p.

Cristiana MURARIU 215

ARTICOLE

METODE DE ANALIZĂ ȘI EVOLUȚIA ABORDĂRILOR ÎN STUDIUL CERAMICII ARHEOLOGICE

METHODS OF ANALYSIS AND THE EVOLUTION OF APPROACHES IN ARCHAEOLOGICAL POTTERY STUDIES

Elena-Camelia PINTILIE*

Cuvinte cheie: ceramică arheologică, abordare, evoluție, metode de cercetare, cultural-istoric, tipologic-funcțional, interdisciplinaritate.

Keywords: archaeological pottery, approach, evolution, research methods, cultural-historical, typological-functional, interdisciplinarity.

Rezumat: Ceramica reprezintă o sursă fundamentală pentru înțelegerea vieții economice, sociale și culturale a comunităților preistorice. Studiul său a evoluat de la abordări estetice (sec. XVI–XIX), la clasificări tipologice (1880–1960) și, mai recent, la analize interdisciplinare care includ metode arheologice, fizico-chimice, etnoarheologice și experimentale. Un rol central îl are conceptul de lanț operator (chaîne opératoire), care urmărește etapele de producere, utilizare și abandon al ceramicii, evidențiind dimensiunea tehnică și socială a acestui proces. În România, cercetările urmează aceleași etape, dar cu decalaje față de tendințele internaționale. Integrarea metodelor tradiționale cu tehnicile moderne poate conduce la o înțelegere mai complexă a rolului ceramicii în trecut.

Abstract: Pottery represents a fundamental source for understanding the economic, social, and cultural life of past communities. Its study has evolved from aesthetic approaches (16th–19th centuries), to typological classifications (1880–1960), and more recently to interdisciplinary analyses that combine archaeological, physicochemical, ethnoarchaeological, and experimental methods. A central role is played by the concept of the operational sequence (chaîne opératoire), which reconstructs the stages of production, use, and discard of pottery, highlighting both technical and social dimensions. In Romania, ceramic studies have followed similar stages, though with a certain delay compared to international trends. Integrating

* Masterandă, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași;
e-mail: cameliaelena9mai@gmail.com

traditional approaches with modern scientific techniques can provide a more comprehensive understanding of the role of pottery in human history.

Introducere

Ceramica este utilizată în zilele noastre cu diverse întrebuințări: în amenajarea locuinței, ca decor, pentru păstrarea sau prepararea alimentelor. Fiind un material anorganic, nemetalic și cu proprietăți fizice, chimice și termice excelente, îl întâlnim chiar și separat de domeniul „domestic”, în diverse industrii precum: medicală, chimică, electrică¹. Este considerată produsul celei mai vechi modificări conștiente a unui material, creat prin alăturarea lutului cu apă, aer și foc. Ea servește omul încă din cele mai vechi timpuri, prin utilizarea acesteia sub formă de vase ceramice. Modelarea lutului și crearea obiectelor ceramice nu sunt doar manifestări ale unei tehnici elaborate, ci și rodul unui proces cu profunde implicații culturale și funcționale. Introducerea și perfecționarea ceramicii marchează un punct de cotitură în dezvoltarea societăților umane, oferindu-le posibilitatea de a-și lărgi perspectivele și resursele. Ceramica a devenit indispensabilă în viața cotidiană: în gospodărie, a fost folosită pentru păstrarea alimentelor, gătit și servirea mesei, iar în afara acestora, a avut un rol esențial în facilitarea schimburilor comerciale și transportului, mai ales al lichidelor, între diverse regiuni.

Ceramica arheologică ocupă un loc esențial printre artefactele descoperite într-o așezare. Fiind un material fragil și, prin urmare, frecvent înlocuit, aceasta oferă indicii valoroase atât despre funcționalitatea și estetica obiectelor, cât și despre motivele care au stat la baza producerii lor. Fragmentele ceramice nu reflectă doar nivelul cunoștințelor tehnice dintr-o anumită perioadă, ci și modul în care acestea erau aplicate în practică. Îmbinând priceperea olarului cu resursele naturale și contextul geografic al regiunii, vasele ceramice devin adevărate surse de informație, utile în reconstruirea vieții comunităților care le-au creat. Deși un vas putea avea o durată de viață

¹ Wong *et alii*, „Recent progress in additive manufacturing of ceramic dental restorations”, *Journal of Materials Research and Technology*, 26, 2023, p. 1028.

relativ scurtă, fragmentele rămase în urma spargerii sunt practic indestructibile și, peste secole, ajung să ne spună povestea lor².

Articolul de față își propune să ofere o perspectivă amplă asupra modului în care au evoluat metodele de cercetare aplicate ceramicii arheologice, atât în context internațional, cât și în cel românesc. Analiza urmărește transformarea treptată a interesului științific de la primele descrieri cu accent estetic și cultural-istoric, specifice începuturilor arheologiei, până la abordările tipologice, funcționale și interdisciplinare care definesc cercetarea actuală. Scopul principal al demersului este de a evidenția rolul esențial al ceramicii ca martor al proceselor tehnologice, sociale și simbolice din comunitățile preistorice și de a sublinia importanța îmbinării perspectivelor tradiționale cu cele moderne, pentru a obține o înțelegere mai completă și mai nuanțată asupra trecutului și a complexității contextelor lor culturale.

Originea și evoluția ceramicii

Producerea ceramicii reprezintă fuziunea dintre cunoașterea umană și experiență; originea apariției acestui material este amplu dezbătută, prima atestare a materialului ceramic aparținând paleoliticului superior (cca 26.000 B.P.). Această atestare, însă, nu poate fi pusă pe seama unor acțiuni conștiente și intenționate de a crea ceramică, ci este considerată un accident; descoperirile de la Dolní Věstonice (Cehia), reprezentate de mii de fragmente ceramice provenite de la statuete zoomorfe și antropomorfe, relevă mai mult o utilizare rituală a statuetelor din lut. Obiectele de lut, fiind încă umede erau aruncate în foc, unde șocul termic puternic provoca distrugerea lor într-un mod spectaculos, cu zgomot și scânteii, efecte cunoscute și speculate în scop ritualic de către șamanul comunității³.

Originea olăritului și a vaselor ceramice a fost subiectul mai multor ipoteze care susțin că apariția ceramicii este un rezultat al

² Pierre Bonte, Michel Izard (coord.), *Dicționar de Etnologie și Antropologie*, Polirom, Iași, 1999, p. 483.

³ Vandiver *et alii*, „The Origins of Ceramic Technology at Dolni Vestonice Czechoslovakia”, *Science*, 246, p. 1002-1008.

cunoștințelor asupra proprietăților lutului, acumulate în urma utilizării acestuia fie ca material de construcție sau ca material pentru căptușirea gropilor sau a coșurilor. Printre cele mai vehiculate ipoteze întâlnim: *ipoteza arhitecturală*, conform căreia atât vasele cât și locuințele sunt făcute din lut, iar tehnologia ceramicii s-a dezvoltat pe baza cunoștințelor existente asupra comportamentului și a proprietăților lutului ca rezultat al folosirii acestuia în construcția locuințelor. Tehnologia ceramicii s-a definitivat etapizat, inițial s-a dezvoltat tehnica de modelare, ceramica fiind uscată și arsă la soare, ca mai apoi să fie utilizat focul pentru a definitiva materialul ceramic⁴.

O altă ipoteză este cea *culinară*, conform căreia apariția vaselor ceramice survine după ce au fost observate o serie de proprietăți ale lutului uscat la soare, care astfel putea îndeplini o serie de proprietăți ce facilitau unele activități umane precum: depozitare, prepararea și servirea hranei. Aceeași ipoteză susține că la început vasele erau modelate după formele unor obiecte deja existente, coșuri din materiale vegetale care erau folosite ca o matrice⁵.

Evoluția tehnologiei ceramice și răspândirea vaselor ceramice nu a fost un proces continuu sau un proces în masă, răspândirea tehnologiei olăritului a fost diferită de la regiune la regiune, acest meșteșug fiind adaptat și modificat în funcție de necesitățile și credințele comunităților umane. Calitatea ceramicii utilizată ca factor de stabilire a gradului de evoluție a unei comunități nu poate fi justificată, deoarece evoluția ceramicii nu este una liniară, de la momentul folosirii lutului pentru a crea vase și până la definitivarea meșteșugului producerii ceramicii și răspândirea acestui material pe scară globală a durat uneori chiar mii de ani⁶.

⁴ Pamela B. Vandiver, „Sequential slab construction; a conservative southwest asiatic ceramic tradition, ca. 7000-3000 B.C.”, *Paléorient*, 13(2), 1989, p. 9-35; Prudence M. Rice, „On the origins of pottery”, *Journal of Archaeological Method and Theory*, Vol. 6, No. 1, 1999, p. 5.

⁵ Prudence M. Rice, *op.cit.*, p.7.

⁶ James Brown, „The beginnings of pottery as an economic process”, în Sander E. Van Der Leeuw și Robin Torrence (eds), *What's New? A Closer Look at the Process of Innovation*, One World Archaeologi, 1989, p. 204-205.

Evoluția abordărilor în studiul ceramicii arheologice

În majoritatea cercetărilor arheologice de teren cel mai întâlnit material este cel ceramic, pe baza acestuia adesea este stabilită încă din faza incipientă a cercetării tipul de așezare, perioada și grupul cultural prezent în zona cercetată. Fiind un material care suportă cu ușurință condiții aride de depozitare/depunere, menținându-se într-o stare de conservare bună, acesta poate oferi o imagine asupra obiceiurilor zilnice și ritualurilor comunităților, fiind un indicator valoros al practicilor culturale și sociale.

Perspectivile asupra materialului ceramic sunt împărțite: există cercetători care văd materialul arheologic ceramic drept o sursă „infinită” de informații, un obiect a cărui studiere exhaustivă este necesară pentru a cunoaște și a înțelege unele aspecte social-culturale, însă există și arheologi care văd materialul ceramic drept o „gaură neagră” a arheologiei deoarece cantitatea de material ceramic rezultat în urma cercetărilor din teren este una însemnată iar depozitarea, cercetarea și conservarea acesteia implică costuri financiare substanțiale⁷.

Cei care s-au ocupat de studiul ceramicii au încercat în lucrările lor să facă și o etapizare a studiului ceramicii în diverse faze și etape pentru a evidenția evoluția cronologică a metodelor de studiu. Aceste faze diferă de la o perspectivă la alta, una dintre cele mai exhaustive este cea propusă de arheologul britanic Clive Orton, care pe baza etapelor identificate de predecesorii săi, stabilește faptul că evoluția studiului ceramic a avut: o primă etapă *artistic – culturală* care s-a manifestat în perioada 1500-1880; a doua etapă *tipologică* din 1880 până în 1960; și ultima etapă cea *contextuală* din 1960, care din perspectiva sa se caracterizează printr-o diversitate a abordărilor⁸.

Etapizarea propusă de Orton contribuie în mod semnificativ la înțelegerea evoluției studiului ceramicii, prin delimitarea clară a principalelor momente de dezvoltare și oferirea unui cadru cronologic coerent. Datorită eficienței și aplicabilității sale, această etapizare a fost adoptată pe scară largă în literatura de specialitate. În cele ce

⁷ Clive Orton, Michael Hughes, *Pottery in Archaeology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, p. 20.

⁸ *Ibidem*, p. 4.

urmează vom expune etapele propuse de Orton urmărind caracteristicile acestora, metodele de studiu folosite, încercând să aducem și exemple pentru fiecare dintre acestea.

Etapa artistic-culturală (începutul sec. al XVI-lea – aproximativ sfârșitul sec. al XIX-lea)

Încă din perioada Renașterii și a Iluminismului, ceramica antică, adesea scoasă la lumină întâmplător în timpul unor lucrări diverse, a început să capteze atenția elitelor cultivate și a colecționarilor. Fascinația inițială nu izvoră dintr-o perspectivă arheologică sau funcțională, ci era alimentată de valoarea estetică intrinsecă a pieselor și de conexiunea lor percepută cu măreția civilizațiilor clasice. Prin urmare, în această lungă etapă pre-științifică, care se întinde până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, abordarea ceramicii a fost predominant artistic-culturală. Așa-zisul „studiu” se limita, în esență, la acumularea și admirarea artefactelor în colecții private sau în cabinete de curiozități, interesul fiind concentrat aproape exclusiv asupra vaselor antice (grecești, etrusce, romane) sau, ocazional, asupra celor medievale timpurii. Selecția era riguroasă: doar piesele întregi, spectaculoase prin formă și decor, considerate opere de artă și simboluri ale rafinamentului cultural trecut, erau considerate demne de atenție, iar metodele de a studia ceramica în această perioadă se rezumau doar la o simplă descriere artistică a formelor și a decorului⁹.

Aceste colecții ajungeau uneori să numere sute de piese, vase cu origine diferită care erau prezentate împreună. O astfel de expoziție, pentru care beneficiem și de un catalog este cea a diplomatului britanic Sir William Hamilton. Lucrarea *Collection of Etruscan, Greek and Roman Antiquities from the Cabinet of the Honourable William Hamilton*, realizată de Sir William Hamilton și Pierre-François Hugues d'Hancarville între 1766 și 1776, este una dintre cele mai importante publicații ilustrate ale secolului al XVIII-lea dedicate artei antice. Aceasta documentează colecția de vase antice grecești, etrusce și romane adunată de Hamilton în perioada în care a fost ambasador

⁹ *Ibidem*, p. 5-8.

britanic la curtea din Napoli¹⁰. Lucrarea este împărțită în patru volume și oferă o prezentare detaliată a vaselor antice, cu accent pe forme, decorațiuni și proporții, stabilind un standard înalt pentru studiul artei clasice.

Etapa tipologică (1880–1960)

Etapa tipologică a cercetării ceramicii arheologice se distinge printr-o abordare sistematică, fundamentată pe criterii tipologice, cronologice și funcționale. Metodologia aplicată implică o clasificare riguroasă a artefactelor ceramice în funcție de tehnici, dimensiuni și decor, având drept obiectiv reconstrucția unor serii cronologice coerente, care să permită încadrarea precisă a pieselor în timp și spațiu. Această analiză tipologică este completată de o perspectivă funcțională, ce urmărește identificarea rolului practic al recipientelor, precum și determinarea contextelor de utilizare¹¹.

Această nouă orientare metodologică, deși esențială pentru structurarea datelor arheologice și stabilirea unor secvențe cronologice relative solide – un avans considerabil față de simpla colecționare pe criterii estetice anterioare – a condus uneori la o abordare percepută ulterior ca fiind excesiv de descriptivă și normativă. Efortul se concentra pe definirea riguroasă a „tipurilor” ceramice, considerate diagnostice pentru anumite perioade sau grupuri culturale, prin analiza meticuloasă, uneori dusă la extrem, a formelor, a motivelor decorative și, într-o măsură mai mică, a caracteristicilor macroscopice ale pastei. În acest proces analitic intens, exista însă riscul ca artefactul ceramic să fie detașat de contextul său uman și social; variabilitatea individuală sau funcțională putea fi subestimată în favoarea încadrării în tipologii prestabilite, iar olarul și utilizatorul, cu alegerile și constrângerile lor, păreau adesea absenți din spatele clasificărilor elaborate și a seriilor cronologice „obiective” pe care arheologii încercau să le construiască.

¹⁰ William Hamilton, Pierre-François Hugues d'Hancarville, *Collection of Etruscan, Greek and Roman antiquities from the cabinet of the Honourable William Hamilton*, Boston, Boston Public Library, 1766, <https://archive.org/> (accesat la 30.06.2025).

¹¹ Clive Orton, Michael Hughes, *op. cit.*, p. 8.

Abordarea din perspectiva funcționalistă a ceramicii vine ca o reacție împotriva abordărilor cultural–istorice, fiind o schimbare în modul de a aborda ceramica. Reprezentativă pentru acest tip de abordare este lucrarea lui David P. Braun, care propune o abordare inovatoare în analiza ceramicii arheologice, tratând vasele nu doar ca obiecte decorative sau indicatori culturali, ci ca unelte funcționale integrate în activitățile cotidiene ale comunităților preistorice. Această perspectivă funcționalistă oferă o înțelegere mai profundă a comportamentului uman prin prisma utilizării vaselor. Noua abordare propusă de Braun, se bazează pe studiul caracteristicilor de performanță mecanică ale unui vas, luând în calcul elemente precum morfologia vasului, compoziția pastei. Pune un accent deosebit pe caracteristicile ce țin de tehnologia de producere a ceramicii și pe elemente care condiționează preferința pentru un anumit tip și formă de vas¹².

Etapă contextuală și interdisciplinară (după 1960)

În a doua jumătate a secolului trecut, odată cu evoluțiile din domeniul arheologiei, studiul ceramicii a început să se schimbe. S-a pus un accent mai mare pe analiza științifică, iar simpla utilizare a ceramicii doar pentru datare relativă a fost tot mai contestată. Necesitatea de a înțelege mai profund stilul de viață al comunităților umane, împreună cu progresele din științele exacte și tehnologie au condus la apariția unor noi abordări în studiul acestui material¹³.

Printre primele încercări de a aborda ceramica și din punct de vedere științific nu doar tipologico-funcțional, se enumeră lucrarea autoarei de origine americană Anne O. Shepard, *Ceramics for the archaeologist*, publicată pentru prima dată în 1956, iar de atunci până în 1985 ea a fost republicată în douăsprezece ediții. Lucrarea reprezintă un punct de plecare pentru cercetarea științifică a ceramicii, contribuțiile Annei Shepard fiind recunoscute pentru valoarea științifică, dar și pentru rigurozitatea introdusă în procesul de analiză

¹² David P. Braun, „Pots as Tools”, în J. A. Moore, A. S. Keene (Eds.), *Archaeological Hammers and Theories*, New York, Academic Press, 1983, p. 114-115.

¹³ Michall S. Tite, „History of scientific research”, în Alice M.W. Hunt (ed.), *The Oxford Handbook of Archaeological Ceramic Analysis*, Oxford, Oxford University Press, 2017, p. 7.

a ceramicii. Shepard susține că evoluția tehnologiei a dat un mare impuls în studiul ceramicii, noul interes este îndreptat către studiile statistice, către aflarea resurselor naturale ale olarului, argumentează că introducerea noilor metode de cercetare din fizică/chimie reprezintă o accelerare a analizei compozițională. Autoarea susține că toate aceste noi metode l-au „obligat” pe arheolog să-și depășească orizonturile și să reflecte asupra semnificației culturale a ceramicii, nu doar asupra valorii cronologice a acesteia¹⁴.

Tot în anii '50, doar că pe coasta opusă a Atlanticului la Universitatea Oxford este înființat în 1955 *Research Laboratory for Archaeology and the History of Art at the University of Oxford* (Laboratorul de Cercetare pentru Arheologie și Istoria Artei), care va deveni un centru internațional pentru *arheometrie*. Laboratorul de Cercetare Oxford a fost fondat prin eforturile combinate ale unui fizician (Lord Cherwell) și ale unui arheolog (Profesor Christopher Hawkes), sub egida acestuia începând să fie editată publicația *Archaeometry*, inițial (1958-2001) sub numele *Bulletin of the Research Laboratory for Archaeology and the History of Art* (*Buletinul Laboratorului de Cercetare pentru Arheologie și Istoria Artei*)¹⁵.

De la lucrarea de pionierat din 1956 și înființarea laboratorului din 1955, studiul ceramicii intră pe o pantă ascendentă, iar în anul 1962 este organizat un prim simpozion dedicat studiului ceramicii. Frederick R. Matson a organizat primul simpozion Wenner-Gren despre ceramică, care a avut loc la Castelul Wartenstein din Austria, la simpozion participând peste 70 de arheologi și etnologi care au reprezentat interesele ceramicii. Acesta a avut ca obiectiv stabilirea scopului pentru care ceramica era folosită ca instrument pentru analiză, dar și analizarea schimbărilor din ultimii 20 de ani asupra studiului ceramic. Unul dintre rezultatele pozitive ale acestui simpozion este constituit de prezența antropologilor și etnografilor la masa discuțiilor, aceștia concentrând cercetarea în jurul procesului de fabricare și-a contextului cultural, luând în calcul factorul social, politic și economic din procesul

¹⁴ Anne O. Shepard, *Ceramics for the Archaeologist*, Washington, Carnegie Institute of Washington, 1956, p. 3; Michall S. Tite, *op. cit.*, p. 8.

¹⁵ *Ibidem*, p. 8.

de fabricare a ceramicii¹⁶. Contribuțiile și rezultatele simpozionului au fost valorificate în volumul *Ceramics and Man* editat de Frederick R. Matson și apărut în 1965 la Chicago¹⁷.

Etapa contextuală în studiul ceramicii se bazează pe înțelegerea ceramicii ca parte a unui sistem mai larg de practici culturale și economice. Acest tip de cercetare se bazează pe contextul arheologic în care au fost descoperite fragmentele ceramice (context, în loc de descoperire, poziția, asocierea cu celelalte artefacte din jurul său), metodologia fiind complexă și necesitând o documentare de teren minuțioasă, dar și o atenția sporită asupra detaliilor. Totodată, etapa contextuală a generat și apariția altor tipuri și metode de cercetare, axate mai mult pe partea necunoscută a ecuației. Studiarea tehnologiei de fabricare a ceramicii a implicat și cunoștințe din etnografie și arheologie experimentală. În cadrul studiului contextual al ceramicii a fost luată în considerare și elementele ce țin de simbolistică și de componenta socială, vasele ceramice fiind analizate ca expresii ale identității comunităților. Acest tip de abordare studiază tehnologia ceramicii într-un context amplu, punând un accent mare pe analiza tuturor etapelor din procesul de modelare a vaselor, dar și pe componenta economică din acest proces¹⁸.

Cercetarea etnoarheologică investighează aspecte ale comportamentului sociocultural contemporan dintr-o perspectivă arheologică; etnoarheologii încearcă să definească în mod sistematic relațiile dintre comportament și cultura materială, relații care nu sunt adesea explorate de etnologi, și să stabilească modul în care anumite trăsături ale comportamentului uman pot fi reflectate în obiectele pe care le pot descoperi arheologi¹⁹.

În studiul ceramicii, etnoarheologia oferă posibilitatea de a privi ambele fațete ale olăriei, cu ajutorul acesteia putem vedea atât relația

¹⁶ Sander E. Van der Leeuw, Alison C. Pritchard, *The many dimensions of Pottery*, Amsterdam 1984, p. 3.

¹⁷ Frederick R. Matson, (ed), *Ceramics and Man*, Chicago, Aldine Publishing Company, 1965.

¹⁸ Clive Orton, Michael Hughes, *op. cit.*, p. 14.

¹⁹ Carol Kramer, *Ethnoarchaeology. Implications of Ethnography for Archaeology*, New York, Columbia University Press, 1979, p. 1-2.

ceramică – olar, cât și relația ceramică – comunitate. Abordările etnografice ne oferă o perspectivă asupra fluxului constant de vase care ies și intră într-o gospodărie. Cu ajutorul comparațiilor etnografice, dar și al experimentelor, fiind posibilă stabilirea unor legături între funcția intenționată sau funcția reală a ceramicii, prin experimente și analize ale ansamblurilor ceramice s-au putut stabili legături între proprietățile tehnice și performanța funcțională a vaselor ceramice²⁰.

Abordarea interdisciplinară își face apariția în studiul ceramicii ca o consecință a implicării tot mai accentuate a științelor exacte în domeniul arheologiei, fenomen cunoscut sub denumirea de *Arheometrie*. Acest tip de abordare este poate cel mai complex dintre cele prezentate, aflându-se într-o continuă dezvoltare și perfecționare; el presupune realizarea unor analize complexe, de la cele macroscopice și microscopice (optice sau electronice), la cele fizice, chimice sau petrografice. Rezultatele obținute prin aceste investigații pot oferi răspunsuri valoroase la numeroase întrebări legate de natura materialelor folosite sau de înțelegerea unor fenomene culturale specifice. Totuși, un aspect esențial al acestei abordări este integrarea tuturor acestor surse diverse de informații, pentru a contura o imagine cât mai completă și nuanțată asupra ceramicii studiate. Astfel, analizele interdisciplinare pot furniza date concrete acolo unde anterior existau doar presupuneri sau incertitudini; cu ajutorul lor se poate stabili cu mai multă precizie originea materiei prime (identificarea surselor de lut și degresanți utilizate de comunitate), se pot reconstitui etape ale procesului tehnologic precum compoziția pigmentilor sau temperatura de ardere a vaselor și se poate investiga modul în care ceramica a fost utilizată, respectiv scopul său principal (pentru depozitare, gătit, servire sau în contexte rituale). Mai mult, se pot obține informații inclusiv despre procesele suferite de artefacte după ieșirea din uz, cum ar fi posibilele reutilizări²¹.

Toate aceste metode de studiu al ceramicii au avut ca efect, apariția aproximativ la finalul secolului al XX-lea, unui nou tip de

²⁰ *Ibidem*, p. 7-8.

²¹ Ana Drob, *Analiza interdisciplinară a olăriei bronzului mijlociu din bazinul Bistriței*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2024, p. 17.

abordare și anume studiul ceramicii din perspectiva lanțului operator /*chaîne opératoire*. Un concept original în etnologie și adaptat în cercetarea arheologică, fiind pentru prima dată utilizat pentru studiul industriei litice, a fost preluat și în cercetarea ceramicii și a procesului de producere a acesteia. Conceptul de *chaîne opératoire* urmărește întreg procesul de transformare și formare a unei materii prime într-un obiect utilizabil, referindu-se atât la originea materiei prime, procesul de prelucrare, uneltele cu care este prelucrată și procesele de producere a obiectului, de finisare și utilizare, dar include și componenta socio-culturală, înregistrând modificările și schimbările aduse în procesul de manufacturare a unui obiect²².

Așadar, studierea ceramicii din perspectiva *lanțului operator/chaîne opératoire* presupune în mod necesar o abordare complexă, de tip interdisciplinar, implicând mobilizarea unor cunoștințe din domenii variate, cum ar fi etnografia, geografia, pedologia, dar și fizica sau chimia. Această metodă de cercetare, care se remarcă prin profunzimea sa analitică, reprezintă în momentul de față una dintre cele mai relevante și cuprinzătoare modalități de analiză a materialului ceramic arheologic. Prin însăși natura sa integratoare, conceptul de lanț operator permite investigarea concomitentă a contextului geografic, social și cultural în care ceramica a fost produsă și utilizată, îmbinând aceste perspective cu realizarea unor analize de laborator riguroase, menite să clarifice aspectele tehnologice și să asigure acuratețea interpretărilor. Mai mult, pentru a explica anumite alegeri tehnice sau pentru a reconstitui gesturi și procese de producție dispărute, această metodă recurge frecvent și la informații oferite de etnoarheologie sau la rezultatele arheologiei experimentale. Printre cercetătorii de renume care au aplicat cu succes o asemenea abordare în studiile lor dedicate ceramicii se numără Owen S. Rye²³, Alexandre

²² Valentine Roux (in collaboration with Marie Agnès-Courty), *Ceramics and Society: A Technological Approach to Archaeological Assemblages*, Elveția, Springer, Cham, 2019, p. 6-8.

²³ Owen S. Rye, *Pottery Technology. Principles and Reconstruction*, Washington, Taraxacum, 1981.

Livingstone Smith²⁴, Daniel Albero Santacreu²⁵ și Valentine Roux²⁶.

Toată această complexitate a metodelor și a perspectivelor teoretice care s-au dezvoltat în jurul studiului ceramicii arheologice nu face decât să sublinieze interesul constant și profund pe care arheologii l-au manifestat dintotdeauna față de acest material. Este important de remarcat faptul că aceste diverse abordări, deși au apărut succesiv în timp, nu s-au exclus reciproc în mod necesar; dimpotrivă, ele au coexistat și continuă să fie utilizate adesea concomitent în cercetarea actuală, arheologii preluând și adaptând elementele cele mai relevante și utile din fiecare paradigmă interpretativă. Astfel, în stadiul actual al cercetării, se conturează o tendință spre metode de studiu integrate, care îmbină analiza tipologică și cea funcțională – necesare pentru clasificarea și înțelegerea utilizării vaselor – cu investigarea detaliată a procesului tehnologic de fabricație și, din ce în ce mai mult, cu rezultatele concrete oferite de analizele interdisciplinare.

Studiul ceramicii arheologice în România

În ceea ce privește spațiul românesc, trebuie menționat că lucrările dedicate în mod specific abordării materialului ceramic au, cel puțin până în prezent, o pondere oarecum mai redusă în comparație cu alte tematici arheologice; adesea, studiul acestui material a fost tratat mai degrabă tangențial, iar sinteze sau lucrări cu caracter general axate exclusiv pe ceramică au început să apară relativ recent. Ca metode de analiză, în studiul ceramicii din România a fost folosită cu precădere abordarea tipologică și cea funcțională, alături de cea contextuală, însă după anul 2000 se constată și apariția unor încercări de a investiga ceramica prin intermediul arheologiei experimentale și al analizelor interdisciplinare. În mod tradițional, studii dedicate materialului ceramic arheologic sunt publicate mai ales sub formă de

²⁴ Alexandre Livingstone Smith, *Chaîne opératoire de la poterie. Références ethnographiques, analyses et reconstitution*, Musée royal de l'Afrique centrale. Tervuren 2007.

²⁵ Daniel Albero Santacreu, „Materiality, Techniques and Society in Pottery Production”, *The Technological Study of Archaeological Ceramics through Paste Analysis*. De Gruyter Open, Berlin, 2014.

²⁶ Valentine Roux, *op. cit.*

capitole în cadrul monografiilor de sit sau de cultură, ori ca articole în diverse volume colective. De regulă, aceste capitole și articole tratează ceramica dintr-o perspectivă preponderent cantitativă și tipologică, analiza fiind realizată în principal macroscopic și făcându-se referiri descriptive la aspecte precum tipul de pastă, caracteristicile arderii, forma, decorul și dimensiunile vaselor identificate.

Studiile apărute după anii 2000, care tratează în mod special ceramica, au particularitatea de a se fi ocupat doar de ceramica unui anumit grup, a unei anumite culturi. Studiile pornesc de la un cadru teoretic și metodologic (format în mare parte pe baza literaturii internaționale), ce este aplicat în studierea materialului arheologic autohton. Acest demers poate fi incomplet pe alocuri, existând lacune în ceea ce privește o tendință generală de a interpreta ceramica.

O etapizare a studiului ceramicii din spațiul românesc până în momentul de față nu există, însă se pot identifica unele perioade în care se folosește cu precădere un anumit tip de abordare în studiul ceramicii, etapele de studiu coincid cu cele internaționale, însă în utilizarea lor apar decalaje cronologice. Este dificilă stabilirea unor etape, deoarece există un dezechilibru în ceea ce privește punerea în practică a acestor metode de studiu, fiind folosite concomitent interpretări tipologice și funcționale, dar și abordări contextuale și interdisciplinare.

Scurt istoric al abordărilor românești din secolul al XIX-lea până spre finalul secolului al XX-lea

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ceramica descoperită în contexte arheologice începe să intre în atenția colecționarilor și a pasionaților de antichități. Aceștia fie o obțin prin cercetări proprii de teren (deseori neoficiale), fie o achiziționează din magazine de antichități. Această etapă reflectă o abordare cultural-istorică a ceramicii, specifică începuturilor arheologiei ca disciplină, în care analiza se limita în principal la stabilirea vechimii și originii etnice a pieselor (de exemplu, getică, scitică, slavă), fără o aprofundare a contextului arheologic sau a funcționalității obiectelor.

Tot în această perioadă își fac apariția primele cercetări ale arheologilor amatori, ale căror observații, deși sumare, marchează înce-

putul unei documentări mai sistematice a descoperirilor. Însemnările lor se concentrau asupra formelor vaselor, a metodelor de modelare, a decorului, a funcționalității și a provenienței acestora, de cele mai multe ori în termeni simpli (ex. „primitiv” sau „înaintat”).

Relevant este cazul lui Dimitrie Butculescu, pasionat de istoria veche și activ în cercetările de teren. În rapoartele sale de săpătură, Butculescu face și observații legate de ceramică. De pildă, într-o notă referitoare la situl de la castrul roman Jidova de la Câmpulung, el oferă o descriere sumară a ceramicii descoperite acolo (fig. 1), încadrând-o în tipologia vaselor ceramice romane, menționând formele, tipul de pastă și decorul²⁷.

În paralel cu activitatea lui Butculescu, au loc și primele descoperiri în situl eponim al culturii Cucuteni, una dintre cele mai cunoscute culturi preistorice de pe teritoriul actual al României, recunoscută pentru ceramica pictată, de o execuție rafinată. Cercetările inițiale de la Cucuteni sunt legate de numele a doi arheologi amatori, N. Beldiceanu și Gr. Buțoreanu, care în cadrul săpăturilor desfășurate pe platoul Cetățuia, notează în însemnările lor informații esențiale despre ceramica scoasă la lumină, marcând astfel începutul interesului academic față de această cultură.

N. Beldiceanu este cel care adună într-o colecție primele descoperiri de la Cucuteni, cumpără obiectele de la „anticvari” din Iași, printre aceste obiecte fiind și fragmente ceramice, asupra originii acestor fragmente își dau cu părerea mai multe personalități ale vremii. Maniera de abordarea acestui material este una pur culturală și istorică, Beldiceanu făcând doar câteva consemnări ce vizează tipul de vas și metoda de lucru, interesul acestuia întrebându-se mai mult spre stabilirea originii etnice a descoperirilor. Tot de numele său se leagă și primele cercetări în situl eponim al culturii; materialul rezultat în urma acestor cercetări a fost împărțit și împrăștiat făcând astfel imposibilă o analiză a acestuia²⁸.

²⁷ *Ibidem*, p. 45.

²⁸ Nicolae Beldiceanu, „Antichitățile de la Cucuteni”, *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, III, 5, București, 1885, p. 188-189.

1° despre olărie.
 Altmănușăa întinsă cu a Romanilor
 de si fragmente însă după reconstrucția
 lor prezintă unele forma Amfipolilor.
 Mare Vas de pământ cu parți foarte
 groși având orificiul stînt și fundul
 conoid, ca și stăa drept în pământ
 în pământ sau rășinat de ceva vreme
 a fi imobil, survora la Romanii a
conține vin și pută într-o întăritură
și 10 vedre.

2° Cărămizi are patru dimensiuni
 Una lungiata cu un unghiular pentagonal
 — alta quadrata. altă de tip Lydius
 — lungă și pe 1/2 ca cea de tip Lydius

3° Pe două cărămizi: inscripții.

1° Gorgias.
Abinus
Candibus.
Ita

2° XVIII XVII Ma. Av.

acela cărămizi
 probu și în un mod ordinar
 făcăto lor. Reparat
 ca sunt făcăto și Romani
 Ma. Av.

Figura 1. Consemnări asupra olăriei,
 D. Butculescu, 1876²⁹.

Într-o notă asupra săpăturilor și cercetărilor făcute de la Cucuteni, Gr. Buțureanu consemnează: „vasele se găsesc în număr foarte mare, cu forme și aspect variat începând cu vasele rudimentare făcute cu mâna și mergând până la cele mai fine făcute în lut”³⁰. Acesta se rezumă doar la o descriere a materialelor ceramice (fig. 2), face paralele între vasele descoperite și vasele altor popoare europene. El compară

descoperirile de la Cucuteni cu vasele găsite de Schliemann la Micene sau Troia. Urmând tipologia germană de interpretare, descrie pasta și modul de modelare (cu mâna sau la roată). Pentru ceramica descoperită pe Cetățuia de la Cucuteni acesta identifică trei tipuri caracteristice: vase rudimentare, vase orientale și vase cu caracter străin³¹.

²⁹ Dimitrie Butculescu, Călătorii și explorațiuni arheologice în Muscel, Pitești, Ordessos, 2009, p. 45.

³⁰ Gr. Buțureanu, *op. cit.*

³¹ Gr. Buțureanu, *op. cit.*, p. 264-267.

La începutul secolului al XX-lea, interesul pentru cercetarea arheologică cunoaște o creștere semnificativă, iar materialele descoperite în urma săpăturilor li se acordă o atenție sporită. În *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, din intervalul ianuarie-martie 1911, în secțiunea intitulată „Produsele industriei preistorice”, materialele arheologice sunt împărțite în două mari categorii: (1) arme, unelte și obiecte de podoabă realizate din piatră, os, aramă, bronz și fier și (2) produse ceramice, incluzând unelte, obiecte de podoabă, de cult și vase³³.

Figura 2. Desene ale ceramicii din primele cercetări de la Cucuteni³².

Tot în cadrul aceluiași buletin, vasele ceramice sunt clasificate în două categorii distincte: „vase de categoria întâia”, care cuprinde fragmente provenite de la vase realizate dintr-un lut neprelucrat corespunzător, amestecat cu nisip și slab frământat. „Vase de categoria a doua”, ce include vase confecționate din lut atent ales, bine frământat, fără impurități, adesea lucrute la roata olarului și arse uniform, acestea sunt remarcate pentru formele lor deosebite și mai elegante. Publicația oferă și o descriere a elementelor decorative, precum ornamentele, toartele și decorul aplicat vaselor, evidențiind varietatea și complexitatea acestora. În final, este subliniată importanța studierii

³² Gr. Buțureanu, „Notiță asupra săpăturilor și cercetărilor făcute la Cucuteni”, în *Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași*, 13, Iași, 1889, p. 264-267.

³³ Constantin Moisil, „Produsele industriei preistorice”, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Ianuarie – Martie 1911, tipografia Gutenberg, București, 1911, p. 83.

materialului ceramic pentru înțelegerea structurii, obiceiurilor și nivelului de dezvoltare al comunităților preistorice³⁴.

În această publicație sunt formulate câteva considerații referitoare la studierea materialului ceramic. Este justificată, de exemplu, tendința de a acorda prioritate vaselor întregi, pe motiv că acestea permit o analiză mai riguroasă a tehnicii de realizare, a formei și a ornamentației. Caracterul fragmentar al majorității ceramicii descoperite constituie însă un obstacol semnificativ în atingerea acestui obiectiv³⁵.

În secolul al XX-lea, cercetările întreprinse de arheologi străini pe teritoriul țării noastre (în special de către cei germani), precum și redactarea unor lucrări de specialitate în domeniul arheologiei au determinat schimbări importante în metodologia de studiu a materialelor provenite din săpături arheologice. În ceea ce privește ceramica, un punct de referință îl constituie monografia sitului de la Cucuteni, publicată de H. Schmidt în anul 1932. Această lucrare introduce în cercetarea arheologică din spațiul românesc rigurozitatea specifică școlii germane de arheologie, stabilind o tipologie clară a materialului ceramic și acordând o atenție deosebită formelor și decorului vaselor³⁶.

Pornind de la această abordare, în deceniile următoare se conturează o direcție dominantă în cercetarea ceramicii arheologice, cunoscută sub numele de abordare tipologic-funcțională. Această metodă presupune descrierea detaliată a compoziției pastei ceramice (fină, semifină, grosieră), a metodelor de modelare, dar pune accentul în special pe analiza formelor și a decorului, stabilind clasificări ale materialelor, dar și tipologii de vase. Aceste elemente devin subiecte frecvente în publicațiile de specialitate din perioada respectivă.

³⁴ *Ibidem*, p. 89-91.

³⁵ *Ibidem*, p. 89.

³⁶ Hubert Schmidt, *Cucuteni in der Oberen Moldau, Rumänien. Die Befestigte Siedlung Mit Bemalter Keramik Von Dersteinkupferzeit in Bis Die Vollentwickelte Bronzezeit*, Walter de Gruyter & Co., Berlin-Leipzig, 1932. Ediția tradusă: H. Schmidt, *Cucuteni din Moldova-România Așezarea Fortificată cu Ceramică Pictată, din Epoca Pietrei și Cuprului și până în Apogeul Epocii Bronzului*, Iași, 2007, p. 14-45.

Aceeași abordare tipologic-funcțională este integrată și în monografiile arheologice ale culturilor de pe teritoriul țării noastre, elaborate în special după anul 1950. În acest sens amintii monografia siturilor de la Izvoare, scrisă de Radu Vulpe, cea a sitului de la Trușești, dar și cea a sitului de la Hăbășești, cercetat de Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița și N. Gostar. Astfel de abordări sunt adoptate și în monografiile culturilor Hamangia, Boian, Precucuteni³⁷.

Se remarcă, în acest sens, monografiile stațiunilor Hăbășești și Trușești, două situri ce aparțin culturii Cucuteni, cercetate integral³⁸. Deși amploarea și calitatea săpăturilor ar fi permis cercetarea detaliată a materialului ceramic și formularea unor concluzii importante privind structura internă a comunităților preistorice și relațiile acestora cu mediul extern, autorii au ales să mențină perspectiva tipologic-funcțională, concentrându-se asupra descrierii formelor, decorului și tipurilor de vase. Totuși, o excepție notabilă o constituie monografia sitului de la Hăbășești, care, în *Apendicele nr. III*, include o analiză tehnologică a ceramicii, realizată de *Comitetul Geologic*. Aceste analize, considerate a fi primele studii de laborator asupra ceramicii din România, oferă date privind compoziția pastei și temperatura de ardere. Deși sumare, ele marchează un prim pas către o cercetare interdisciplinară a ceramicii arheologice, deschizând calea către metode mai complexe și integrate de analiză³⁹.

O abordare ce se distanțează vizibil de convențiile analizei tipologic-funcționale este propusă de Ștefan Cucoș, care explorează dimensiunea artistică a ceramicii dincolo de simpla sa utilitate. În demersurile sale, autorul nu se limitează la a descrie formele și

³⁷ Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, Ed. Academiei Române, 1957; M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A. C. Florescu, *Trușești, monografie arheologică*, București-Iași, Ed. Academiei Române, 1999; Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Gostar, *Hăbășești, monografie arheologică*, București, Ed. Academiei Române, 1954; Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, Ed. Academiei Române, 1974; Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, Ed. Academiei Române, 1974.

³⁸ Așa au apreciat autorii în perioada respectivă.

³⁹ Dumitrescu *et alii*, *op. cit.* p. 595-600.

decorurile pieselor, ci acordă o atenție specială compoziției pastei, tehnicii de ardere și altor aspecte ce relevă măiestria olăritului, văzută ca expresie a unui meșteșug cu valențe estetice. Interesul profund al lui Cucuș pentru acest domeniu este susținut de un corpus consistent de lucrări publicate, reflectând o cercetare riguroasă. Metoda sa analitică se bazează pe o examinare detaliată a obiectelor ceramice, ilustrând evoluția acestora prin diverse etape stilistice și tehnologice. Cucuș pune un accent aparte pe valoarea decorativă a ceramicii, fără a neglija însă contextualizarea acesteia prin perspective interdisciplinare, ceea ce conferă lucrărilor sale un caracter complex și echilibrat⁴⁰.

Dezvoltarea tehnologiei aduce schimbări și în modul de cercetarea al materialelor arheologice. După anii 2000 se încearcă integrarea tehnologiilor informatice în cercetarea arheologică ca o alternativă la metodele clasice de studiu. Utilizarea informaticii pentru gestionarea, documentarea și analizarea datelor arheologice a presupus aplicarea unor metode statistice pentru a realiza o serie de baze de date structurate, care ajută la stocarea și analiza informațiilor arheologice, facilitând accesul la date și colaborarea între cercetători⁴¹.

Pentru studiul ceramicii acest lucru s-a transpus într-un nou mod de a privi acest material. Utilizând o analiză factorială, o metodă de studiu statistică, care permite identificarea factorilor care influențează caracteristicile ceramicii, cum ar fi compoziția materialului sau tehnica de realizare a vaselor, culoarea, facilitând clasificarea și înțelegerea evoluției acestora. Reprezintă o metodă de a cerceta ceramica mai mult din punct de vedere cantitativ, scopul fiind tot unul tipologic și funcțional, iar bazele de date create se bazează tot pe o metodă tipologică⁴².

Studiul ceramicii folosind această metodă implică o varietate extinsă de tipuri de analize. Selectarea mostrelor trebuie realizată

⁴⁰ Stefan Cucuș, *Ceramica neolitică din muzeul arheologic Piatra Neamț*, Piatra Neamț, biblioteca *Memoria Antiquitatis*, 1973; *Idem*, „Ceramica de "Tip C" din aria culturii Cucuteni”, în *Memoria Antiquitatis*, IX-XI, 1977-1979, Piatra Neamț 1985, p. 63-93.; *Idem*, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, BMA VI, Piatra Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 1999.

⁴¹ Gheorghe Lazarovici, D. Micle, *Introducere în arheologia informatizată*, Timișoara, BHAUT, 2001, p. 51.

⁴² *Ibidem*, p. 79.

astfel încât să acopere numeroase criterii legate de structură, textură, compoziție, tehnici de modelare, netezire, lustruire, precum și procesele de uscare și ardere. Investigațiile pot fi de natură fizico-chimică sau geologică. Analizele fizico-chimice se concentrează pe elementele rare, impurități și matricea geologică a ceramicii. În schimb, celelalte analize vizează identificarea sursei materiilor prime, a degresanților, pigmentilor și a tehnologiilor utilizate în procesul de fabricație – de la amestec și uscare, până la ardere și decorare. Este esențial ca mostrele alese să includă atât piese reprezentative pentru categorii relevante din punct de vedere statistic, cât și artefacte provenite din import⁴³.

Dezvoltări recente (după anii 2000)

După anii 2000 apar și o serie de lucrări care încearcă să abordeze contextual materialul ceramic⁴⁴, analiza ceramică este utilizată pentru a înțelege sensul real al obiectelor. Totodată, încep să apară în spațiul românesc și abordările etnografice folosite pentru a stabili denumiri de vase și criterii de analiză. Arheologii români încep să conștientizeze că nu trebuie să se oprească la o simplă descriere a formelor, ci trebuie să caute răspunsuri la o serie de întrebări precum: ce dispozitive foloseau?, de ce preferau anumite tipuri de vase?, care era destinația vaselor?, care dintre piese erau importuri și care erau imitații locale?, circulau anumite vase?, existau meșteri itineranți sau meșteri locali?⁴⁵.

În această etapă, etnoarheologia este utilizată pentru studierea ceramicii. Aceasta presupune colectarea și folosirea unor date etnografice în scopul clarificării anumitor neclarități întâlnite în contextele arheologice. Metodele etnoarheologice se bazează pe stabilirea unor analogii între prezent și trecut. În ceea ce privește studiul ceramicii,

⁴³ *Ibidem*, p. 175.

⁴⁴ Valentina M. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI: fazele A1 și A2*, Constanța, Ex Ponto, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, 2005; Ruxandra Alaiba, *Complexul cultural Cucuteni-Tripolie. Meșteșugul olăritului*, Iași, Ed. Junimea, 2007; Radu-Alexandru Dragoman, *O biografie a ceramicii neolitice de la Vădastra*, București, Ed. Academiei Române, 2013.

⁴⁵ Valentina Voinea, *op. cit.*, p. 17.

etnoarheologia oferă o modalitate de a înțelege mai bine aspectele legate de tehnologia de producere a ceramicii. Această abordare implică un studiu comparativ aplicat mai multor comunități, fie cu un nivel socio-economic similar, fie diferit. Totodată, cercetarea etnoarheologică presupune și analiza surselor scrise referitoare la acest meșteșug⁴⁶.

În ceea ce privește abordările experimentale și interdisciplinare în studiul ceramicii, demersurile sunt puține, dar într-o continuă dezvoltare. Demersurile experimentale explorează tehnologia de producere a ceramicii, prin testarea metodelor de modelare, a tehnicilor de decor și a instalațiilor de ardere a ceramicii, elemente ale lanțului operator al ceramicii ce rezultă în urma analizei materialului ceramic descoperit în săpăturile arheologice, și a căror probă se face prin experiment⁴⁷.

Abordările interdisciplinare din studiul ceramicii românești au început în ultimii ani să se dezvolte și să își arate necesitatea în domeniul arheologiei, se încearcă depășirea etapelor în care ceramica este privită doar ca un element static de datare și identificare culturală.

Dezvoltarea cercetărilor arheometrice care au la bază utilizarea metodelor științifice în studiul arheologic, a dus la formularea unor răspunsuri pentru o serie de întrebări la care studiul arheologic „clasic” nu avea răspuns. Cele mai recente studii în domeniul ceramicii se concentrează pe trei abordări teoretice esențiale, utilizate pentru interpretarea olăriei pe baza datelor provenite din analiza arheometrică: ecologia ceramică, funcționalismul și teoria socială a tehnologiei⁴⁸.

⁴⁶ Felix-Adrian Tencariu, „Ceramic Ethnoarchaeology: Concepts, Possibilities, Limits”, în *Interdisciplinarity Research. Archaeology Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10-11 June 2011, Iași, Romania*, Vasile Cotiugă, Ștefan Caliniuc (eds.), BAR International Series 2433, 2012, p. 135-136.

⁴⁷ Felix-Adrian Tencariu *et alii*, *Despre artefacte și oameni. Arheologia experimentală și înțelegerea trecutului*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2024; Vasile Opriș, *Ceramica eneolitică Boian-Gumelnița. O perspectivă tehnologică și funcțională*, Manuscris teză de doctorat, București, 2017; Dan Anghel, „O încercare de reconstituire a metodelor de modelare a unui vas neolitic”, în *Corviniana*, VI, 2001, p. 347-355; D. Gheorghiu, „Fire and air draught: Experimenting the Chalcolithic pyroinstruments”, în D. Gheorghiu (Ed.), *Fire in archaeology*, Oxford, BAR International Series 1089. Archaeopress, 2002, p. 83-94.

⁴⁸ Ana Drob, *op. cit.*, p. 71.

Datele obținute cu ajutorul analizelor fizico-chimice ajută la crearea unei imagini de ansamblu a tehnologiei olăritului. Cei care s-au ocupat de acest tip de cercetare până acum și-au îndreptat atenția către metode de analiză precum: microscopie optică (OM), microscopie electronică de scanare (SEM), spectroscopie de raze X cu dispersare de energie (EDX), microscopie electronică cuplată cu spectrometrie de difracție cu raze X (SEM-EDX), analiză termogravimetrică (TGA), analiză termică diferențială (DTA)⁴⁹.

Evoluții și lacune în studiul actual al ceramicii din România

Această prezentare a principalelor etape în studiul ceramicii arheologice din România deschide oportunitatea unor discuții privind stadiul actual al cercetării în acest domeniu. Așa cum am menționat, interesul pentru ceramica arheologică a cunoscut evoluții fluctuante de-a lungul timpului. În perioada de început a cercetărilor, ceramica era privită mai degrabă ca un obiect de colecție, folosit pentru încadrarea într-un anumit context cultural sau istoric, fiind adesea adunată de colecționari.

Ulterior, odată cu demararea unor cercetări arheologice riguroase, inclusiv de către specialiști străini pe teritoriul României, s-a produs o schimbare de perspectivă: a fost adoptată o abordare tipologică, care a devenit dominantă în majoritatea studiilor privind descoperirile arheologice.

Spre sfârșitul secolului al XX-lea, odată cu progresul tehnologic, studiul ceramicii a cunoscut noi direcții. Introducerea metodelor statistice în cercetarea arheologică a început să fie aplicată și în analiza ceramicii. Tot în această perioadă se conturează, deși timid, o abordare

⁴⁹ Florica Mățău *et alii*, „Cucuteni Culture: A Systematic Physical Study of Pottery Shards”, în *Journal of Advanced Research in Physics* 4, 011304, 2013; Florica Mățău *et alii*, „Physical study of the Cucuteni pottery technology”, în *Journal of Archaeological Science*, 40, 2013, p. 914-925; Ana Drob, V. Vasilache, N. Bolohan, „The Interdisciplinary Approach of Some Middle Bronze Age Pottery from Eastern Romania”, în *Applied Sciences*, 11, 2021, Article number 4885; Elisabetta Gliozzo, Corina Ionescu, „Pigments—Lead-based whites, reds, yellows and oranges and their”, în *Archaeological and Anthropological Sciences*, 14:17, 2022, p. 1-66.

contextuală a materialelor arheologice, dar și una interdisciplinară, susținută de domenii precum etnoarheologia, arheologia experimentală și arheometria.

Faptul că, de-a lungul timpului, diverse tipuri de abordări s-au suprapus, precum și caracterul relativ recent al cercetărilor interdisciplinare în studiul ceramicii din România, au generat anumite disensiuni în interpretarea rezultatelor. În plus, introducerea unor metode în analiza ceramicii fără o adaptare reală la specificul cercetării arheologice a dus la apariția unor lacune în interpretare.

Metoda tipologică, utilizată îndelung în arheologie, oferă un set limitat de informații, concentrându-se mai ales pe clasificarea vaselor, tipul de pastă și decorul acestora. Această abordare, însă, neglijează adesea contextul arheologic, precum și dimensiunile sociale și culturale ale materialului studiat.

Introducerea metodelor statistice în cercetarea ceramicii a reprezentat un pas important, însă, din păcate, aceste metode tind tot spre o abordare tipologică, întrucât rezultatul lor final rămâne clasificarea vaselor în funcție de pastă, decor și formă.

Cercetările interdisciplinare – în special cele arheometrice – implică o colaborare strânsă cu specialiști din domenii precum geografia, fizica și chimia. Interpretarea corectă a analizelor fizico-chimice necesită o bună cunoaștere a contextului arheologic, motiv pentru care colaborarea dintre arheologi și experți din domeniile conexe este esențială.

Analiza etapelor și metodelor de studiu aplicate în cercetarea ceramicii oferă un cadru pentru înțelegerea stadiului actual de lucru. În prezent, studiul materialului ceramic ar trebui să integreze elemente din toate aceste metode, valorificând aspectele relevante ale fiecăreia. Încadrarea culturală și istorică sprijină stabilirea contextului ceramicii, seriarea tipologică oferă o imagine asupra diversității funcționale a vaselor, iar abordările contextuale și interdisciplinare contribuie la înțelegerea unor fenomene sociale, culturale sau la interpretarea unor contexte arheologice neclare.

Concluzie

Această trecere în revistă a evoluțiilor studiului ceramicii atât în plan internațional, cât și în plan românesc considerăm că a evidențiat fundamentele studiilor acestui material. Interesul asupra materialului ceramic din perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea s-a concretizat prin colecțiile personale ale pasionaților de antichități, iar metoda de studiu a ceramicii din aceasta perioadă se rezumă doar prin descrierea materialului, a decorului, fiind făcută o încadrare istoric-culturală.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, studiul ceramicii a cunoscut o evoluție semnificativă, marcată de înființarea unor laboratoare de cercetare, organizarea de conferințe tematice și publicarea unor lucrări de referință. Aceste demersuri au condus la consolidarea cercetării interdisciplinare și la structurarea unor direcții metodologice clare în analiza acestui tip de material arheologic.

Dezvoltarea domeniului arheologiei și aprofundarea studiilor de specialitate au permis definirea unor etape în abordarea cercetării ceramicii. Cea mai articulată propunere în acest sens îi aparține lui Clive Orton, care a identificat trei etape majore ale studiului ceramicii (*cultural – istorică, tipologică, contextuală*), devenite un reper în literatura de specialitate.

Aplicarea etapizării propuse de Orton în contextul cercetării ceramicii din România relevă existența unui proces similar, însă cu o cronologie diferită față de cea din Europa Occidentală. Aceste decalaje sunt explicabile prin particularitățile dezvoltării cercetării arheologice la nivel național și prin absența, pentru o perioadă, a unor mecanisme instituționale capabile să preia și să adapteze noile direcții metodologice pentru studiul materialului autohton.

În prezent, diferențele existente în trecut s-au diminuat considerabil, ca urmare a accesului tot mai larg la literatura de specialitate internațională și a intensificării colaborărilor dintre centrele de cercetare din România și cele occidentale. Aceste schimburi academice facilitează armonizarea metodologiilor de studiu și favorizează integrarea cercetărilor asupra ceramicii din spațiul românesc într-un cadru științific european unitar și actualizat. Astfel, se conturează o perspectivă mai amplă asupra complexității interpretative pe care o

poate oferi chiar și un singur fragment ceramic. Un asemenea fragment poate fi analizat simultan ca artefact cultural specific unei civilizații antice, ca tip de vas utilizat într-un context geografic, social și cultural particular, ca rezultat al unui meșteșug tradițional sau, dintr-o perspectivă mai tehnică, ca material sintetic obținut în urma unor procese chimice care afectează compoziția mineralogică.